

Мр Катарина
ДМИТРОВИЋ

археолог

Народни музеј Чачак

Др Растко
ВАСИЋ

научни савешњик

Археолошки институт Београд

УДК: 903.22"638"(497.11)

069.51:902/904(497.11)

ГВОЗДЕНИ МАЧ ГЛАСИНАЧКОГ ТИПА ИЗ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У ЧАЧКУ

АПСТРАКТ: У раду се обрађује случајни налаз гвоздене мача са територије Драгачева. Према наведеним карактеристикама припада гласиначком типу и несумњиво представља још један доказ о постојању гласиначке културе у ширу регију Чачка у старије гвоздено доба.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: мач, гласиначки тип, старије гвоздено доба, гласиначка култура

Повремено се догађа да поједини ретки и јединствени археолошки предмети имају врло занимљив и необичан пут до музејских збирки. Такав је случај и са праисторијским гвозденим мачем који је током 2012. године набављен за археолошку колекцију Народне музеја у Чачку. Наиме, по мишљењу једног од чланова Комисије за уништавање одузетих предмета у Прекршајном суду у Чачку, из групе предмета одређених за елиминацију издвојен је један гвоздени мач који се по својим карактеристикама значајно разликовао од предмета који су уобичајено присутни у раду ове комисије. Након што су стручњаци Народне музеја у Чачку оценили да се ради о изузетном примерку мача из старијег гвозденог доба, предмет је предат Музеју на чување.

Поред чињенице да се овај предмет водио као налаз из драгачевског села Котража, у сваком случају постојала је потреба за што прецизнијим подацима о начину и месту његовог проналаaska.¹ Током касне јесени исте године,

уз велику помоћ сарадника музеја из Гуче,² екипа Народне музеја у Чачку дошла је до нових информација о пореклу гвозденог мача. Према њиховим наводима, мач је пронађен пре неколико година приликом усецања земљаног пута уз једну падину, на локалитету Римски бунар у селу Горња Краварица, на планини Голубац, на тремећи овог и суседних села Миросаљци и Драгојевац (Т. I). За локалитет Римски бунар знало се још од првих рекогносцирања територије Драгачева³, када су примећени кружни обриси бунара и забележене приче о постојању поплочања старог пута. Ради се о већем планинском платоу издуженог облика доступном само са једне стране, док су остале стрмо одсечене од подножја. Непосредно испод пролази путни правац који везује поменуто села са Ариљем и Пожегом. Обиласком овог нала-

добијену од Прекршајног суда у Чачку. *Блајо Народне музеја*. Истраживања 2002-2012. (каталог изложбе, кат. бр. 25).

² Овом приликом се најсрданије захваљујем Јовиши Славковићу и Мирославу Радојичићу из Гуче и Владу Станковићу из Миросаљаца на свесрдној помоћи и указивању на тачно место налаза овог мача приликом обиласка локалитета Римски бунар у Горњој Краварици.

³ Д. Ранковић, М. Икодиновић, „Извештај систематских истраживања Драгачева“, *Зборник радова Народне музеја V*, Чачак, 1974, 178.

¹ Из неких разлога, мач је опредељен као налаз из драгачевског села Котража, иако нису постојали довољно чврсти докази, што је потврђено увидом у досадашњу документацију везану за овај предмет

зишта уверили смо се да су мештани околних села раскопали једну конструкцију налик бунару, цилиндричног облика и мањих димензија, зидану крупнијим тесаним каменом.⁴

Мач о коме је овде реч направљен је од гвожђа, дугог двосеклог сечива (дужине 39,5 цм), на трећини дужине ближе врху благо троугласто проширен, са по једним уским ребром троугаоног пресека подужно постављеним. Дуж обе стране ивице сечива, од врха до дршке, декорисан је двома паралелним линијама. Сечиво је усађено у дршку од гвожђа (дужине 13,8 цм) овалног пресека са заравњеним бочним странама. На средини дужине је симетрично проширена кратким заобљеним крилцима. На врху рукохвата завршава се купастим проширењем из чијег се центра издиже ужи, дугмасти додаток. Укупна дужина: 53,3 цм; највећа ширина сечива 3,9 цм (Т. II, III).

Мач из Драгачева припада гласиначком типу мачева са карактеристичном дршком, који улази у широки круг великих гвоздених двосеклих мачева с почетка старијег гвозденог доба, раширених у средњој и западној Европи, чији су типични представници мачеви са пирамидалном главом балчака из Халштата.⁵ Гласиначки тип је био распрострањен махом на самом Гласинцу (највећи број примерака познат је из некрополе у Илијаку,⁶ али и из суседства).⁷ У ближој околини, врло сличан комад, али већих димензија (дужине 72 цм), откривен је у гробу 6 из хумке 3 у Пилатовићима.⁸ Оштећени примерак оваквог мача, нађен у Делфима, означава, чини се, пре дар грчког

трговца као знак захвалности за успешан повратак са далеког пута у унутрашњост Балкана, него долазак неког гласиначког главара у Делфе да консултује Питују да ли ће његова пљачка суседових говеда бити успешна или не.⁹ У раној фази, грубо датованој у VII век пре нове ере, ови мачеви су били дугачки до 70 цм, док се касније дужина смањује и износи, као код нашег примерка, нешто преко 50 цм. Гласиначки тип мача замењује двосекли мач мање дужине са упрошћенијим балчаком чија се појава ставља негде у прву половину VI века,¹⁰ али се гласиначки мачеви задржавају спорадично у употреби и касније.¹¹ На основу тога мач из Драгачева требало би највероватније датовати на крај VII или на почетак VI век пре нове ере.

Гласиначки елементи нису били познати у околини Чачка све до недавно када су ископавања некрополе у Мојсињу (1997-2000. године) открила више типичних гласиначких фибула, датованих од почетка VI до друге половине VI века пре нове ере.¹² Оне су могле да стигну директно са Гласинца, нарочито двопетљаста лучна фибула са четвртастом ногом и два отвора на нози, која доминира на Гласинцу а веома је ретка на налазиштима гласиначке културе у ужичком крају. Налази из гвозденог доба на територији Драгачева за сада су још увек прилично ретки и скромни у односу на број, врсте локалитета и богатство налаза из долине Западне Мораве у околини Чачка, као и у односу на претходно раздобље, односно бронзано доба. У мањој мери, слику развоја гвозденог доба на територији Драгачева употпуњује неколико случајних налаза из растурених гробова под хумкама из Гротнице у Гучи, као и наводи о још пар предмета од гвожђа у делима старијих истраживача.¹³ У том смислу, наш мач

⁴ Бунар је ископан иницијативом мештана током 2009. године. У ископу се нису уочавале промене које би указивале на постојање културног слоја. Само налазиште је ограђено, а у ближој околини су постављени одговарајући путокази.

⁵ Alojz Benac, Borivoj Čović, *Glasinac II, željezno doba*, Sarajevo, 1957, 38.

⁶ Ibid., Т. 13,9 (тумула III, 1), 17,1,4 (тумула III, 9), 20,8 (тумула II, 1).

⁷ Ibid., Т. 23,7 (Brežje, тумула I, 1), Đorđe Stratimirović, „Ausgrabungen auf der Hochebene Glasinac im Jahre 1891“, *WMBH I*, 1893, Fig. 25 (локалитет није наведен); Franjo Fiala, „Die Ergebnisse der Untersuchung prähistorischer Grabhügel in Südostbosnien“ (anschliessend an der Glasinac), *WMBH VI*, 1899, Fig. 67 (Штрпци код Прибоја).

⁸ Mihailo Zotović, *Arheološki i etnički problemi bronzanog i гвозденог доба Zapadne Srbije*, Titovo Užice – Beograd, 1985, 84.

⁹ Klaus Kilian, „Bosnisch-Herzegowinische Bronzen der Eisenzeit II aus Griechenland“, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja XIII*, Sarajevo, 1976, 166 Т. I, 9.

¹⁰ Alojz Benac, Borivoj Čović, op. cit. 46, Т. 23, 6 (Русановићи, тумула ХСIV,1).

¹¹ Cf. Фрагментовани мач гласиначког типа из Крижеваца, Тумула I,1 датован у 5. век пре нове ере; ibid., Т. 42, 1.

¹² Растко Васић, „Фибуле из Мојсиња“, *Зборник радова Народној музеја XXVIII*, Чачак, 1998, 16-18.

¹³ Растко Васић, Катарина Дмитровић, „Неколико случајних налаза из гвозденог доба са локалитета Гротница у Гучи“, *ЗРHM XXXVIII*, 11-22.

још више добија на значају. Познати мачеви овог типа углавном представљају гробни прилог. Иако наш примерак представља случајни налаз без ближих података о свим околностима, свакако да постоји потреба провере до сада прикупљених навода, посебно када имамо у виду изглед и досадашње информације о локалитету Римски бунар у Горњој Крварици.

Посебан моменат свакако представља близина јединствене некрополе у Пилатовићима, где је откривен веома сличан, највероватније нешто старији примерак.

Мач из Драгачева представља још један доказ о продирању гласиначке културне групе у Западну Србију.

Katarina DMITROVIĆ, M.A. / Rastko VASIĆ, PhD

Iron Sword of Glasinac Type from the Collection of the National Museum in Cacak

During 2012, for the archeological collection of the National Museum in Cacak, one iron sword, accidental finding, was acquired most probably from the site Roman well in Dragacevo village Gornja Kravarica (T. I). The sword is made of iron, of long double-edged blade (length 39, 5 cm), on the third of its length closer to the top/ peak mildly broaden in a shape of a triangle, with one narrow rib of triangle cross section placed along. Along both sides of blade edges up to the handle top, it is decorated with two parallel lines. The blade is placed inside the iron handle (length 13, 8 cm); of oval cross section with flatten lateral sides. In the middle of its length it is symmetrically widened with short rounded wings. On the top of the handle there is a conical widening from whose centre a narrower, button like extension erects. Total length: 53, 3 cm; the biggest blade width 3, 9 cm (T.II, III).

The sword from Dragacevo belongs to Glasinac type of swords with characteristic handle, which is in the wide range of big iron double edged swords from the beginning of older phase of the Iron Age, spread throughout central and west Europe, whose typical representatives are swords with pyramidal hilt head from Hallstatt. Glasinac type was mostly spread on Glasinac itself, while there is one example of bigger dimensions from mound 3 in Pilatovici in the close neighborhood.

In the early phase dated roughly to VII century B.C., these swords were 70 cm long, while later their length became shorter as in our sword which is a little bit over 50 cm. Glasinac type of sword replaces double-edged sword of shorter length with simpler hilt whose appearance date back to the first half of VI century, but Glasinac swords remained in use from time to time even later. On the basis of this, the sword from Dragacevo should most probably be dated to the end of VII or at the beginning of VI century B.C.

Glasinac elements were not known in the vicinity of Cacak until recently, when in Mojsinje necropolis several typical Glasinac fibulas were found, dated from the beginning of VI to the second half of VI century B.C. The sword from Dragacevo is one more proof of penetrating of Glasinac culture group into west Serbia.

Findings from the Iron Age on the territory of Dragacevo are still rather rare and modest in comparison with number, types of sites and wealth of findings from the Bronze Age. To a certain extent, the picture of development of Iron Age on the territory of Dragacevo is completed with a few accidental findings from disarranged tombs under mounds from Grotnica in Guca, as well as quotes about a couple of objects made of iron in the works of earlier researchers. In that sense, our sword is becoming more significant.

Katarina DMITROVIĆ, Mr / Rastko VASIĆ, Dr

L'épée en fer de type Glasinac du recueil du Musée national à Cacak

Durant l'année 2012, pour le recueil archéologique du Musée national à Cacak, une épée en fer, trouvaille occasionnelle, fut acquise selon toute probabilité de la localité Rimski bunar (Puits romain) du village du Dragacevo de Gornja Kravarica (T.I.). L'épée est en fer, à longue lame à double tranchant (de longueur 39,5 cm), au tiers de la longueur la plus proche de la pointe légèrement élargie en forme triangulaire, avec une nervure étroite de coupe triangulaire implantée longitudinalement. Le long des deux côtés du bord de la pointe de la lame jusqu'à la poignée, elle est décorée par deux lignes parallèles. La lame est implantée dans la poignée en fer (13,8 cm de longueur), de coupe ovale avec des côtés latéraux aplatis. Au milieu de la longueur, elle est symétriquement élargie par des ailes arrondies courtes. Au sommet du manche, elle se termine par un élargissement conique du centre duquel s'élève un supplément en forme de bouton, plus étroit. La longueur totale: 53,3 cm; la plus longue largeur de la lame: 3,9 cm (T.II, III).

L'épée du Dragacevo appartient aux épées de type Glasinac avec une poignée caractéristique qui rentre dans le vaste cercle des grandes épées en fer à double tranchant du début de l'Âge du fer plus avancé répandues en Europe centrale et occidentale, dont les représentants typiques sont les épées aux poignées à tête pyramidale de Hallstatt. Le type Glasinac fut répandu en général sur le Glasinac même, tandis que des proches alentours nous avons un exemplaire, aux dimensions quelque peu plus grandes du tertre 3 à Pilatovici. Au stade précoce, datant à peu près au VIIème siècle avant J.-C., ces épées furent d'une longueur de jusqu'à 70

cm, tandis que plus tard la longueur diminuera et s'élèvera, tout comme chez notre exemplaire, à un petit peu au-dessus de 50 cm. Le type d'épée Glasinac remplace l'épée à double tranchant de plus courte longueur avec une poignée plus simplifiée dont l'apparition est datée quelque part à la première partie du VIème siècle, mais les épées de Glasinac restent sporadiquement en usage même plus tard. D'après cela, l'épée du Dragacevo doit être, selon toute probabilité, daté à la fin du VIIème ou au début du VIème siècle avant J.-C..

Les éléments de Glasinac ne furent pas connus dans les environs de Cacak jusqu'à ces derniers temps, jusqu'aux recherches sur la nécropole à Mojsinje, où plusieurs fibules typiques de Glasinac furent découvertes, datées du début du VIème à la seconde moitié du VIème siècle avant J.-C. L'épée du Dragacevo est encore un des témoignages de la pénétration du groupe culturel de Glasinac dans la Serbie occidentale.

Les trouvailles de l'Âge du fer sur le territoire du Dragacevo sont pour l'instant encore relativement rares et modestes par rapport au nombre, au genre de la localité et à la richesse de la trouvaille des environs de la ville de Cacak, tout comme par rapport à la période précédente, l'Âge du bronze. En moindre mesure, l'image de l'évolution de l'Âge du fer sur le territoire du Dragacevo est complétée par quelques trouvailles occasionnelles des tombes dispersées sous les tertres de Grotnica à Guca, tout comme les citations concernant quelques paires d'objets en fer dans les travaux des plus anciens chercheurs. À cet égard, notre épée gagne encore plus en importance.

Карта са положајем локалитета

Т. II

19

Гвоздени мач из Горње Крварице

Детаљ рукохвайи